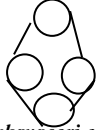

**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: KEI NA VEIVAVAKOSO LOTU VAKARISITO**

Noveba 25:2018 Penitiko 25 [Pentecost 25]: Nodai naki meda veikilai dina sara [bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavou na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegucegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakavacori e dua na porokaramu ka rawa ni yukea na noda veikilai vinaka.

Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataka ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

A. Ai Vakamacala lekaleka me baleta na Samuela

Meda goleva mada na kedrai tukutuku kei na nodra veiliutaki na mata tamata na Iperiu, Jiu se Isireli. [Na veiyabaki e volai oqori e nanumi ga enai tukutuku ni veigauna, ia mo kua ni leqataka me vaka na ka eda sa kila ena 1939 se 1945: 1. 2000-1500 BC/BCE ea a liutaki Isireli ko iratou na Qase, [patriarchs]: Me vakataki Eparaama, Aisake, Jekope, kei Josefa; [oqo ni a sa bera ni tauyavutaki na matanitu cokovata ko Isireli]. 2. 1500-1000, era a veiliutaki na parofita: ko Mosese, Josua, kei ira na Dauveilewai, se Dauveivakadodonutaki me yaco vei Samuela. 3. Ena yabaki 1000-500, era a mai veiliutaki na tui: me tekivu mai vei Saula, Tevita, Solomone ka yaco yani vei Setekaia. Eda wilika talega ni a tawase rua na matanitu cokovata [ni rauta na yabaki 930], ko Juta kei Penjamini, ena ceva [south], ea tomani na kawai Tevita me tui. Na kena koro turaga ko Jerusalemi. Vaka ki na Vualiku [north], e tini na yavusa, era a digitaka se bulia talega e dua na nodra tui. 4. Ea tarava na kau na nodra kau vakabobula ki Asiria na 10 na yavusa, ni rauta na 722, e muri na nodra kau vakabobula ki Papiloni na yavusa e rua [586]. Tarava na laki vakacoko ni lesu tale, na 10 na yavusa e cake sa ra kailoma vakalevu ka vakatokai mera kai Samaria, e na ceva [south –ko Juta, yavusa Juta kei Benijamini- matai ni lesu tale [536] ka tomana tiko na nodra kawa na Isireli. Mai na 500 me yacova na 6 BC na yabaki se gauna e loma oqo ka sega ni tiko na kenai tukutuku enai VT [mai cava ga vei Malakai], ia e na so tale nai vola me vaka na Deuteronomical Books [Vakarua ni Vola ni Lawa], na Apocrapha [Nai VeiVola Eso ni Vakatakila] kei na so tale nai vola me vaka na Josefata [Josephus] me yacovi Jisu Karisito [ka cakacakataka ni a sucu ena 6 BC/BCE], era a veiliutaki na bête: mai vei Josua ki vei Anasa kei Kaiafa. Nai talanoa kei Ruci [1:1] ea yaco ena nodra gauna na Dauveilewai, ka tarava sara yani na sucu nei Samuela [1105 se 1083 BC/ BCE], sai koya nai otioti ni Dauveilewai. Nai I kei II Samuela e dua ga nai vola balavu, ia sa wasei me yukea na kena

wiliki kei na kena volai vakai vola. Enai VT VakaIperiu e tiko enai wasewase e vakatokai na Parofita Taumada [Former Prophets], ka sega ni vaka nai tuvatuva ni VT vakavavalagi, se vakaViti, ia e dua ga nai vola enai VTM. E nanumi ni a vola eso na tiki ni vola ogo ko Samuela, baleta ni a mate ni sa bera ni volai vakaoti nai I Samuela [25:1]. Na yacai Necani na parofita kei Kata [I Veigauna 29:29] erau vakaitavi talega ena kena volai. Baleta nai vola nei Josua, Samuela kei na Tui sa baleta nai tukutuku ni veigauna ni bula ni mata tamata na Iperiu, ea rairai ni a vakasoqonivata ena gauna ni nodra tiko vakabobula mai Papiloni, ea qai volai vata nai vola taucoko, [raica I Sam 27:6; 2 Sam 13:18; 2 Sam 1:18]. Ko Samuela nai otioti ni Dauveilewai, se Dauveivakadodonutaki, Daurairai ka Parofita talega. Eda sa kila ni ko ira na Dauveilewai era dui turaga kei na marama qaqa ga ena nodra dui yavusa, ka sega sara ni dua me i liuliu ena yavusa 12 taucoko me vakataki Mosesese, se ko Josua. Ni oti na nodra veiliutaki na Dauveilewai, sa veisau na nodra vakasama na lewe ni vanua me vaka nira sa vinakata me sa dua na nodra tui. Na bête [daunilewa talega 'judge'] ko Ilai [Eli –high - cecere], e rairai e dua e kilai levu vei ira na yavusa e 12. Ia, erau sega ni vinaka koi rau na luvena tagane me rau kenai sosomi ni sa qase mai. Ogo na vanua e curu mai kina ko Samuela me sosomitaka na bête ko Ilai ka tekivu vakalesuya tale na yavusa e 12 me vakayacora na nodra gagadre na lewe ni vanua me sa dua na nodra tui, [I Sam 6-9]. Ko Samuela ea bulia nai matai ni tui, ko ya ko Saula, ka vakakina nai karua ni tui, ko ya ko Tevita na luvei Jese mai Peceliema [raica nai talanoa ke Ruci], a tekivu kina na vakasama ni tui tawa mudu, mai na kawai i Tevita ka ra diva lesu na Iperiu me yaco tale mai na gauna koula ko ya na veivagalalataki mai na bula vesuki. Eda kila ni sa mai vakaraitaka ko Jisu na veisereki ogo ni sa lako mai ka da goleva kina ena otioti ni Siga Tabu vakalotu ogo na vakasama ni Na Tui ko Karisito/Na Veiliutaki nei Karisito [Christ the King or The Reign of Christ]. Sa muria ga na Kalou e dua tale na sala me vakabula na vuravura ogo, ko ya mai na nodai valavalaca; ia meda nanuma vinaka sara ni tara na bula e loma na nona veivakabulai se veisereki, sa laurai se vakavotukanataki ena bula ena veisiga. Ogo sa matata vinaka sara ena Sere nei Meri ena Luke 1: 51-53 kei na Luke 4: 16-19. Sa vakadinadinataki ena bula nei Jisu kei na veika eratou sa vakayacora nai apositolo kei keda kece eda muri mai...sa ia tikoga na veiqaravi ni veivagalalataki kei na veisereki vakayalo, ka vakayago talega; sa veisautaka na bula, nai tovo vakavanua, na matanitu kei na veisaqata ni bula kecega: sa dodonu kina me Tui ko Karisito ena noda dui bula kei na bula e vuravura raraba. Sa dua talega na bolebole vei keda meda vakayacora. Ena wasei vakaogo nai tukutuku se lewe ni vola enai I Samuela: Wase 1-7: Na sucu kei na tubucake nei Samuela ka yaco me parofita ka Daunilewa, se Daurairai, ena nona a vakasalataka na mataivalu ni Isireli mera valuta ka vakadruga na nodra meca. Ni sa qase mai ko Samuela, era a nanuma na Isireli me sa dua na nodra tui ka me liutaki ira. Wase 8-15:35: Ea vakasalataka Samuela na Kalou me buli Saula na luvei Kisi, mai na yavusa ko Penijamini me sai matai ni tui e Isireli. Erau qaqa enai valuti ira na Amoraiti kei na Filisitia ko Saula kei Jonacani na luvena. Ia, sa raica na Kalou ni sega ni dauvakarorogo ko Saula ki Vua, ka sa macala ga na kenai sau; Wase 15:35-31-13: Sa vakasalataka Samuela na Kalou me buli Tevita lo ga me sa tui, na luvei Jese mai Peceliema.

Sa yaco me dua na qaqa kilai ka rogo ena nona a vakamatei Koliaci mai Kaca; ia sa vuvutaki koya ko Saula. E dina ga ni a vakawatitaki Maikali na luvena, ka rau a veitau dredre sara kei Jonanaci na luvena tagane. Ea drotaki Saula voli ko Tevita, ka lako yani me la'ki' tiko vata kei ira na kai Filisitia. Ea mate enai valu ko Saula na tui kei Jonacani na luvena. Sa maroroya na Kalou na nona vosa ni yalayala, ko ya me tui ko Tevita [I Samuela 16:1].

I. 2 Samuela 23:1-7: Sa dau talei nida rogoca nai otioti ni nodra vosa na turaga se marama dokai ni bera nira mate; meda wilika mada ga na nodra vosa e lewe vica vei ira me vakataki: Ko Jone Wesele ni a kaya, *"Na ka talei duadua ni sa tikovata kei keda na Kalou."* [The best of all is God is with us]; e dua talega vei ira na marama rogo ko Harriet Tubman na sere ea lagata, 'Sa cowiri sobu mai, Na Qiqi Totoka,' [Swing Low, Sweet Chariot], se na dau ni cioloji rogo ko Dietrich Bonhoeffer ni vakarau kuna ea kaya, *'Vei au... ogo nai tekitekivu ni bula. [For me...it is the beginning of life].* Ko Tevita na nona vosa ea sega ni dua ga nai yatuvosa, ia ea vitu [7] na tikina. Sa vosa vakaparofita ko Tevita enai otioti ni nona vosa, ea parofisaitaka ni na lako mai edua na Tui yalododonu ka savasava. *"...Ni sa cila vinaka na matanisiga ni sa oti mai na uca... ia ni sa sega ni vakaoqo vei au na Kalou na noqu mataqali. Sa cakava ga ko Koya vei au na veiyalayalati tawa mudu..."* [2 Samu 23:4-5]. *Na uca ena tau ga, sa tarava mai na siga vinaka, ia sa vagauna ga, sa sega ni tawa mudu; ia na nona kawa ena tui tawa mudu.* E salavata kei na Same 22, ia eke sa vakabibitaki na veiyalayalati erau a vakayacora na Kalou kei Tevita. Sa yalataki eke na Tui vou ogo ka kune talega ena veivola eso me vakaoqo: ena Aisea 11:1-10; Jeremaia 23:5-6, 33:15-18; Sakaraia 9:9-10. Na kena a vakayacori na parofisai ogo enai VTV ka mo wilika na veivola ogo: Maciu 4:14-16; Luke 24:25-27, 44-49; Joni 5:45-47, 8:28-29. II. Ko Tevita na luvei Jese ea vakacerecerei, me vaka ni a lumuti koya na Kalou me Tui. Sa tekivutaka nona sere ena vosa ka voqa ena domoi Aisea ka cavuta talega ko Jisu, [Aisea 61:1, Luke 4:18], "Sa tu vei au na Yaloi Jiova;" sa kaya ko Tevita, *"Sa vosa ena gusuqu na Yaloi Jiova..."*[2], sa yalataki ni na kauta mai na Tui vou ogo na dodonu, savasava kei na veivagalalataki. Sa vakadinadinataki ni a mai vakataucokotaka na Tui yalataki ogo ko Jisu Karisito. IV. Sa matata vakavinaka na veika ena yacovi ira era sega ni dina vei Jiova, ko ira era vaka na voto ni kau, era na vakarusai se vakamai baleta ga ni ra vakavu ca ka sega na betedra.

B: Ai Vakamacala ni Same: *Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuinui, ena nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka dauvukei ira talega. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata, meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatuiki [Penteteuch-pente-5, teuch- vakaro se lawa]. Na veiwasewase sa dusia vakararaba ga na veikulutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai vakatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same ogo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataka na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavoui tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro [Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimatani sa wavoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matanitu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakaruia [Deuteronomy –deut -2, nomy-law] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same ogo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame ogo. 6. Na Same 1, raica na kenai vakamacala e cake. Sa buli keda na Kalou ka bulia na veika kece ni sa vinaka. Dina ga ni sa lutu na tamata, sa tekivu talega na nona cakacaka na Kalou me veivueti ka veivakabulai baleta ga ni sa lomani keda. 6. Na Same 127 mai nai Wasewase V ni Same 107-150, sa vakayagataki na Same ogo ena soKalou ka rawa ni lagati vakasere se serekali. E rawa ni da vakayagataka meda bulia kina noda masu kei nai vakarau ni soKalou.*

I. B. Same 132:1-18: *Dina ga ni a tara oti ka tiko talega ena dua na vale vinaka ko Tevita, ia sa sega ni kunea na vakacegu, baleta ni tikoga na Kalou ena vale laca, se ena vale vakavecaceva, [3-4]. Sa gadreva dina ko Tevita me vakatikora na Kato ni Veiyalayalati ena dua na vale tudei, se ena Vale ni Soro. Ea kaya kina, ‘Io me dua nai tikotiko me nei Koya na Kaukauwa i Jekope’ [5]. Sa digitaki Saioni ko Jiova me tiko kina, ‘Ni sa digitaki Saioni ko Jiova, ka sa vinkata ko Koya me Nonai tikotiko.’ Sa sega ni vakadonuya na Kalou me tara na vale ni Soro ko Tevita ena vuku ga ni kaya na Kalou ni sa rauti koya ga na veivagalalataki enai valu. Ea vakarautaka ko Tevita na kena tara na Vale ni Soro, ia sa qai tara na luvena ko Solomoni, me vaka ni a qai yaco me dua na tui dokai. Na tikina 17, 18 [wilika] sa baleti Solomoni, ia sa rai sara ki liu na vosa ni parofisai ogo, ki vei Jisu Karisito na kawai Tevita.*

II. Na Tui Tawamudu mai na kawai Tevita [11, 12, wilika], sa kunei talega enai 2 Samuela 7:8-29 [wilika] ka no kina na vakasama bibi e rua ogo: 1. Ena

liutaki Isireli na kawai Tevita kevaka era na vakarorogo ka talairawarawa Vua na Kalou; 2. Ena sega ni mudu na kawa vakatui nei Tevita, ‘ena vakaisulutaki ira na nona meca ena madua, ia ena serau tu e uluna na nonai sala.’ Na Tui tawamudu, sa serau tu na Nonai sala, ko ya sa mai vakataucokotaki vei Jisu Karisito.

C. Ai Vakamacala lekaleka me baleta nai Vakatakila: Nai Vakatakila, ‘Revelation’ ea vakadewataki mai na vosa vaKirisiki na ‘apokalupsis’ se ‘apocalyptic,’ e rua na vosa na ‘apo’ ‘tawase mai kina’ se ‘tawasei mai kina’ kei na ‘kalupsis’ e dua nai ubi [tutuvij] se ‘matavulo’ ka sa kenai balebale na ‘kena kautani nai ubi se matavulo’ se ‘sa na qai laurai na ka dina ea vunitaki tu, ka sa qai vakatakilailai! E tiko na mataqali vola vakaoqo enai VTM, na kenai vakaraitaki vinaka nai vola nei ‘Taniela,’ kei nai VTV, e kune ena Nai ‘Vakatakila’ kei na wase ni vola eso me vaka na Marika 13, kei na so tale. E sa matavulotaki tu ka sega ni rawarawa na kena wiliki. Ena gauna oqo eda vakayagataka na ‘password’ [vosavuni], ni da dolava na ‘computer’ se la’ki tauri lavo mai na baqe. Na nomu vosa vuni [password] o kila ga ko iko, sega tale ni dua, sa vakakina na wilika na ‘apokalupsis’ se Nai Vakatakila meda kila na vosa vuni e koto kina, [password]. Ko ira era a wilika ena gauna ko ya era kila na vosa vuni ka ni ra bula vata kei na Dauvolavola ena gauna ko ya, ena dua vata na vanua, ka dua vata na veiliutaki vakavanua, politiki, vakalotu talega era donumaka. Era kila vinaka na wilika nai vola kei na kenai balebale talega. E muri mai eda sa qai mai wilika nai veivola oqo, era a vola eso era bula ena gauna ko ya, kei ira na turaga kei na marama lotu era a vakadewataka mai nai tukutuku. Eda sa tautauri mai vei ira ka tovolea me wilika nai vola vakaoqo me da kila na vanua ea volai mai kina, kei nai naki ni kena volai, ena draki ni bula ena gauna ko ya, ena bula vakapolitiki, vakamatanitu, vakalotu, vakaveiliutaki, bula vakavanua, kei na bula vakailavo [context], me rawa meda kila na vakasama ea volai mai kina. E levu na vosa e tiko kina, era ubitaki me vakataki “Papiloni,” ena Vakatakila [14:8] ko ya ko ‘Roma.’ Ea vunitaki ko Roma ka volai ga me ko ‘Papiloni,’ ia era a kila ko ira era a vola ka vaka kina ko ira era a wilika! Sa levu na veimataqali vakadewa ni vola oqo, eso eda rawa ni muria, ka so e dredre meda muria, se vakabauta, me vaka era kaya eso ni a tukuna vei ira na Kalou, sa ka rerevaki ko ya, me vaka ni sa vakavuna

na nodra vakacalai e lewe vuqa. Meda garauni sara ena noda wiliki ena veigauna kece.

I. Vakatakila 1:4b-8: Nai naki levu ni vola vakaoqo me vakayaloqaqataki ira na lewe ni lotu era a vakararawataki tiko, mera tudei ena nodra vakabauta; mera kila ni sega ni guilecavi ira ko Jisu, ka ni na solia vei ira nai Nuinui ni na Lesu tale mai [1:7]. E na nodra veikidavaki kei na nodra vakanuinui ni na lesu totolo mai na Turaga era dau kaya, “*Maranaca*” [*Maranatha*’], Ni Lako mai Turaga Jisu! [Vakatakila 22:20]. Ea vola ko Joni nai apositolo nai vola oqo ena nona a tiko vakavesu mai na yanuyanu ko Patimo, ni rauta na 95 AD/ACE. III. Ea vola nai vola ki na matalotu e vitu mai Esia; mai na ‘Yalo e vitu,’ se na ‘Yalo Tabu’; na ‘*vitu*’ na *matanifika e vakataucokotaka na ka*. Na veivosa “mai vei Koya sa bula e daidai, ka bula e liu, ka na bula talega e muri,” [4, 8] sa dusia na Lewe Tolu vaKalou [Trinity], na Nona vakatakilai “iratou” [Koya] na Kalou e vuravura vei keda na tamata. IV. Sa dusi Jisu ni ko Koya na Ulumatua ni tucake tale mai na mate, na Turaga Levu kei na Tui kei vuravura. Ko Koya sa lomani keda, ka bokoca na noda cakaca, ka qisi keda meda tui ka bête talega ka meda vakarokoroko Vua. Sega ni ra ‘matabete’ ga eso, ia koi keda kece eda sa ‘matabete yalosavasava’ [*raica na I Pita 2:5, sa sega ni dua na ka e dredre Vua na Kalou, koi keda eda sa bête, e rawa nida tui talega, na Kalou ga e vakayacora ena vukuda...sa rawa vei iko mo veitaratara kei na Kalou; sega tale ni ko vakararavi tiko vua na bête se nai talatala---you have access to God through Jesus Christ*]. Sa sega ni kenai balebale ko ya ni sa sega ni yaga na bete, se nai talatala, sega, sa era sa yaga tiko. Era sa yaga ena bula ni veivukei ena noda veivakatatakicake vakayalo. V. Na Tui oqo ena Lako Tale mai ena O, ka na mai sota kei na veimataqali kecega e vuravura. Ko koya talega na Olifa kei na Omeka [na matanivola vaKirisiki e kenai tekivu na ‘A’ [alpha], kenai otioti na ‘W’ –kenai rorogo na ‘o’, Omega], ko Koya nai Vakatekivu kei Nai Vakataotioti, ko Koya sa kaukauwa...sa tu Vua na lewa, na mana, sa qaqa ni sa tucake tale mai na mate ka solia vei keda na bula vou oqo nida sa vakabauti Koya! VI. Sa tekivuna na Kalou na Nona veivakatakilai, ko Koya nai vurevure ni veika kecega. Sa solia vei Jisu na veivakatakilai na Kalou. Sa solia na dina oqo ko Jisu vei Joni ena Nona tala na nona agilosu, sa qai raivotu [veivakatakilai] ko Joni ena vuku ni veika “sa voleka ni yaco mai” [1:1].

D. Nai vakamacala baleta na Kosipeli i Joni: 1. O cei ko Jisu Karisito? Sa saumi na taro ena Joni 1 ka vakayagataka ko Joni na sere e daulagati voli ena gauna koya ni ko Jisu na “Vosa” ka buli kina na vuravura ka solia na bula ena veika kecega [1:3, 4]. Ko Joni na Dauveipapitaisotaki sa kacivaka ni ko Jisu na “Lami ni Kalou sa kauta laivi nai vakavalaca ni kai vuravura” [1:29]. Ni sota kei Jisu kei Filipe sa kilai Jisu ni ko koya “sa tukuna ko Mosese kei na parofita” 1:45] kei na vosa nei Nacanieli ni ko Jisu, ‘ na Luve ni Kalou, na Tui kei Isireli” [1:49]. 2. Sa sinai nai vola enai talanoa veivakurabuitaki: na yalewa ni Samaria ka solia vua ko Jisu na ‘wai sa tovure kina bula tawamudu’, na marama ka vesuki ni valavalaca tiko, ko Lasarus ka vakaturicake tale mai na mate [11], kei tisaipeli Tomasi ka vakatitiqataka ni sa tucake tale mai na mate ko Jisu [21]. Sa vakayagataka ko Jisu na vosa rogo levu mai nai VTM ena taro nei Mosese se ko cei e vosa tiko vua, sa kaya “Koi au koi au ga [I am who I am]. Ko Jisu sa kaya ni sa bera ko Eparaama, au sa bula [I am]. Sa vakayagataka na vosa oqo ni ‘Koi au na madrai ni bula’[6:35]; “Koi au na rarama kei vuravura” [8:12]; Koi au nai Vakatawa Vinaka [10:14]; ”Koi au na vaini dina” [15:1]. 3. E 7 na cakamana e vakayacora ko Jisu ena Joni, ia sa sega ni cakamana walega sai ‘vakatakilakila [signs] ni ko Jisu sa Luve ni Kalou. Nona vakabula na lokiloki [5:1-8] sa tukuna kina ni ko koya e vakataki Tamana sa sega ni vakacegu ena cakacaka [5:19] ka vakataki Tamana sa solia na bula vei ira e vinakata [5:21]. 4. Sa duidui nai tovo ni nona volavola mai vei iratou na Kosipeli suivata [synoptic gospels]-Maciu, Marika kei Luke]. Sa dau balavu na veitalanoa kei ira eso, ka kenai naki me tukuna se ko cei ko koya kei na naki ni nona lako mai. Sa levu na veika vinaka sa veivakavulici kina ka vakabibitaka e tolu na ka bibi oqo: ni ko koya na sala, na dina kei na bula [the Way, the Truth and the Life 14:6] ka sega ni dua ga na sala ia ko koya na sala [not a way but the way, etc]. 5. A cava na vuni nona volavola? Me rawa ni vakabauta na tamata, “ ia sa volai oqo mo dou vakabauta ni sa Karisito ko Jisu, na Luve ni Kalou, ia me soli vei kemudou na bula ena yacana ni dou sa vakabauta” [20:31]. ”E rawa vakacava na veika oqo? na taro nei Nikotimo. Sa matata sara ni kaya vua ko Jisu ni veitalia ga na nona dokai ena lotu ka vakaitutu cecere kina, ‘E dodonu mo sucu vou tale ena Yalo Tabu’. Sa gadrevi na veisau dina, koya oqo na ka e dodonu me vakayacora ko Nikotimo se oi keda yadua, me veisau na bula ka vakabauti Jisu: “Ni sa lomani ira na kai vuravura vakaogo na Kalou sa solia kina na Luvena e duabau ga sa vakatubura me kakua ni rusa e dua vei ira sa vakabauti koya me nodra ga nai solisoli ni bula tawamudu.” [3:16]. 6. Nai talanoa oqo e tiko ena Maciu, Marika kei Luke: sa sega ni tiko enai vola nei Joni: na sucu nei Jisu; na Nona papitaiso; na Nona temaki; na vakasevi ni tevororo; na matalia ni yagoi Jisu; na Kanavata ni Lako Sivia; na veika dredre ena masu mai Kecisemani kei na

kaucake ki lomalagi. E raica ko Joni ni sega ni coka na nonai naki [20:30-31] na veitalanoa oqori. E vakayagataka ga na veitalanoa oqo ni coka na nonai naki: na yukici ni wai me waini [‘nai vakatakilakila’-signs, sega ni vakayagataka na vosa ‘cakamana’-miracles]; na turaga ena bati ni wai mai Peciseita; sa vakabulai na luvena na turaga dokai se vakaillesilesi [nobleman, official]; na vakabulai ni tamata sucu mataboko kei na vakaturi cake tale mai na mate nei Lasarusa. 7. Ko Joni e dua e voleka sara vei Jisu, “a sa vakararavi ena lomasarei Jisu, ...ko koya sa lomana ko Jisu.” [Joni 13:23]. Sa laurai e liu sara vei ira na kenai dau ni Vola Tabu ni oqo na Kosipeli vakayalo. Ena veigauna mai muri me yacova e daidai, sa dei tu ga na vakasama oqori ka vakayagataki me vukei keda ena noda yulica na vakabauta dina. Meda dau wilika vakavinaka nai vola oqo ka vunitaki koto e so na vakasama vuni ka uasivi meda raica ka na veivuke kina na Yalo Tabu [double meaning]. 8. A vola ko Joni na luvei Sepete ka tacina ko Jemesa, na tisaipeli se Apositolo. E vola nai vola tale eso [Joni 1,2,3] okati kina nai Vakatakila. A volai na Kosipeli ni bera ni vakarusai ko Jerusamei ena 70, se rauta beka na 85-90 AD/ACE ni bera nona kauvakavesu ki na yanuyanu ko Patimo.

D. Joni 18: 33-37: *Ko Joni ga eda mai raica oqo enai Vakatakila, sai koya talega ea vola na Kosipeli oqo. Eda raica ni vakabibitaka nai naki ni nona volavola ena Joni 20:30-31, ka vakakina ena Joni 1:12. Na nonai talanoa sa coka tikoga nai naki ni nonai vola me kilai. Eda raica na bibi ni vosa ‘vakabauta’ na ‘Vosa’ ko Jisu, kei na ‘bula tawa mudu.’ I. Ena lesoni oqo sa vakabibitaka na nona tarogi Jisu ko Pailato se ko Koya na Tui se segai? Sa duidui na nodrau vakasama: ko Pailato ea vakasamataka na tui kei na kaukauwa vakavuravura me vaka e tiko kina ko koya. Ko koya e dua na dauveiliutaki ena matanitu ko Roma, me vaka sa tiko na kena tui, ko ya ko Sisa. Ni dua e rogoci ni kaya me tui sa na beitaki kina, sega walega ena matanitu ko Roma [treason], ia ena lotu talega vakaJiu [blasphemy] baleta nira namaka na Mesaia [Tui] me mai veisereki ena veivakabobulataki mai Roma, ka ra vuvutaki Jisu talega. Ko Jisu sa vakasamataka na Tui tawamudu kei na Matanitu Vakalomalagi. Ko Jisu sa kauta mai na Matanitu ni Kalou ki vuravura, sega me veiliutaki vakataki Sisa, ia me tekivutaka na Matanitu oqo e lomadra na tamata...ena dina, dodonu, yalosavasava kei na loloma. Sa kenai balebale ena tikoga e vuravura oqo ko ira na lewe ni Matanitu ni Kalou, se Matanitu Vakalomalagi, ko ya ena noda vakarorogo tiko ena veiliutaki*

vakapolitiki nei ‘Sisa,’ kei na matanitu ni vanua eda bula kina. E sega ga ni qai la’ki tauyavu e dua tale na Matanitu vou ni Kalou, na Lotu ga sa dodonu me bulataka tiko nai vakarau ni Matanitu ni Kalou se Matanitu Vakalomalagi. [Wilika na Taro VIII ena nai Vola ni Sere ni Lotu Wesele, wilika talega na kenai tukutuku ena nomu matalotu]. II. E vica na vakasama bibi: 1. Oqo nai matai ni gauna meda wilika kina na Nona a mai sucu ko Jisu, ‘...A ka oqo au sa sucu mai kina, ena na ka oqo kau sa lako mai kina...’[37], me vaka ena Maciu kei Luke. 2. Sa tu na kaukauwa ena Matabose Cecere vakaJiu [Sanhedrin] me lewa me mate e dua me vaka na Lawa, ia sa dodonu vei ira eke mera vakarorogo ki Roma. Sa vakayacori kina na vosa nei Jisu ena mate ena yaco vua, ko ya mai na kauveilatai. 3. Na taro nei Pailato e vakaoqo: *“Ko sa kaya dina ni ko sa nodra Tui na Jiu?”* Eda sa raica mai cake na duidui ni vakasama ni ‘tui’ vakaJiu kei na vakasama vakaRoma. 4. E sega ni vakarautaki koya ko Pailato enai sau ni taro nei Jisu me baleta na *“DINA?”* Na taro eda na taroga ena veigauna kecega? 5. Sa raica rawa ko Pailato ni sega ni dina na veibeitaki, ia sa soro ga vei ira na Jiu ka vakayagataka na vosa me vakalialiai ira kina, *“Dou vinakataka me’u sereka vei kemudou na nodra Tui na Jiu [kai Jutia]?”* Dina ni vosa ni veivakalialiai, ia sa kana lo na kenai balebale baleta ni ko Jisu ga na Tui Dina. 6. Na yaca ‘Parapa’ e dua na vosa e dauvakayagataki talega vei ira na ‘daubutako.’ *Sa mai tini nai talanoa oqo me sereki na daubutako ka kenai sosomi me vakamatei ko Jisu na Tui ni Noda bula, sai Jisu ga na Tui Tawamudu.* IV. Nida vakaio se vakatara me Tui ni noda bula na Karisito, ko ya me veisautaki na noda bula meda ucuya na bula nei Jisu, ko ya ga na Dina. Nida bula ena bula vakaivakarau vakayalo [spiritual discipline] ena vukei keda. Meda vakarorogo vei Jisu ka talairawarawa se vakaio ki na veika kece e dusia na Nona Vosa. Ena noda gumatua ena bulataka na bula vakaoqo eda sa na bula tiko ena Dina. Ni dina tiko na noda bula ena vukea me vakatitobutaka na noda bula ka me uasivi sara na noda kila ka vakabauta na DINA sa dusia vei keda ko Jisu.

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods] mo rai kina; na sala ni vakadewataki ni vosa [exegetis]:A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu.Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale

me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature]. K.Ia sa dei tu ni oqo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa. L. Sa kena gauna oqo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu, mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M. Na kena i otioiti mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa oqo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc., se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N. Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara koya.

VEIKAUWAITAKI A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo